

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Навчально-науковий інститут управління, психології та безпеки
Кафедра загальної та соціальної психології

**ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ НА
ПРОФЕСІЙНУ ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ**

кваліфікаційна робота

здобувачки вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти,

денної форми здобуття освіти,
спеціальності 053 Психологія

Софії ГІРНЯК

Науковий керівник

кандидат психологічних наук, професор
кафедри загальної та соціальної
психології

Олена ВАВРИНІВ

Рецензент

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри практичної психології та
педагогіки ЛДУБЖД

Роман ЯРЕМКО

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

« » _____ 2025 р., протокол № _____

завідувач кафедри загальної та соціальної психології

_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

АНОТАЦІЯ

Гірняк С. Вплив соціально-психологічного клімату на професійну готовність працівників Національної поліції

У кваліфікаційній роботі досліджено психологічні особливості емоційної виразності в юнацькому віці. Актуальність обраної теми зумовлена важливістю розуміння проявів емоційної сфери в юнацькому віці, оскільки саме в цей період відбувається активний розвиток емоційної саморегуляції, формування емоційного інтелекту та становлення особистості. У першому розділі подано теоретичний аналіз поняття емоційної виразності, її функцій, механізмів та вікових особливостей. Визначено взаємозв'язок між емоційною виразністю, самосприйняттям та комунікативною поведінкою.

У другому розділі подано організацію та результати емпіричного дослідження емоційної виразності в юнацькому віці за допомогою відповідних психодіагностичних методик. Виявлено, що емоційна виразність позитивно корелює з емоційною відкритістю, рівнем комунікативності та впевненістю в собі, а також може виступати як чинник соціально-психологічної адаптації. Отримані результати мають практичне значення для психологів, педагогів, а також можуть бути використані у профілактичній роботі з підлітками та молоддю.

Ключові слова: емоційна виразність, юнацький вік, емоції, комунікація, психодіагностика.

ABSTRACT

Hirniak S. The Influence of Socio-Psychological Climate on the Professional Readiness of National Police Officers

The qualification thesis explores the psychological characteristics of emotional expressiveness in adolescence. The relevance of the topic lies in the importance of understanding emotional development during this life stage, which is marked by the formation of emotional self-regulation, emotional intelligence, and personal identity. The first chapter presents a theoretical overview of emotional expressiveness, its functions, mechanisms, and age-specific features. It highlights the relationship between emotional expressiveness, self-perception, and communication behavior.

The second chapter outlines the methodology and findings of an empirical study on emotional expressiveness in adolescents using relevant psychodiagnostic tools. The study found that emotional expressiveness positively correlates with emotional openness, communicative competence, and self-confidence. It can also serve as a factor of socio-psychological adaptation. The results have practical implications for psychologists, educators, and may be useful in preventive work with teenagers and youth.

Keywords: emotional expressiveness, adolescence, emotions, communication, psychodiagnostics.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	6
1.1. Проблема готовності у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників.	6
1.2. Професійна готовність у сучасній психологічній науці	17
1.3. Чинники формування професійної готовності працівників Національної поліції	27
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	38
2.1. Опис та характеристика емпіричного дослідження проблеми професійної готовності працівників національної поліції	38
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження проблеми професійної готовності працівників Національної поліції	40
Висновки до другого розділу.....	46
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних реаліях професійна діяльність поліцейських супроводжується численними викликами, що зумовлені високим рівнем стресогенності, небезпеки та відповідальності. Виконання таких завдань, як гарантування безпеки громадян, реагування на правопорушення та підтримання громадського порядку, вимагає високого рівня психологічної підготовленості. Попри актуальність проблеми, дослідження структури психологічної готовності до професійної діяльності в правоохоронній сфері, а також аналіз її впливу на ефективність виконання службових обов'язків, ще не набули достатньої систематизації та деталізації.

Теоретичні та методологічні засади формування психологічної готовності до професійної діяльності висвітлюються у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких О. Асмолов, Г. Балл, М. Д'яченко, Л. Кандибович, С. Максименко, В. Моляко, Л. Орбан-Лембрик, К. Платонов, Д.Узнадзе та інші.

Питання формування психологічної готовності в умовах професійної діяльності зі специфічними вимогами розглядали у своїх дослідженнях також В. Алещенко, В. Вареник, М. Корольчук, Н. Лозінська, В. Мороз, С. Миронець, О. Тімченко, М. Кришталь, О. Кокун, І. Окуленко, В. Осьодло, О. Колесніченко, І.Пішко, О. Поканевич та інші. У їхніх працях поняття психологічної готовності тісно пов'язується з такими категоріями, як психологічна підготовка, психологічна підготовленість, психічна надійність, морально-психологічний стан та нервово-психічна стійкість.

Об'єкт дослідження: професійна готовність працівників Національної поліції

Предмет дослідження: вплив соціально-психологічного клімату на професійну готовність працівників Національної поліції

Мета – здійснити теоретико-емпіричне дослідження особливостей впливу соціально-психологічного клімату на професійну готовність працівників Національної поліції України, а також розробити програму формування

позитивного соціально-психологічного клімату у підрозділах Національної поліції України.

Завдання:

1.Теоретично проаналізувати особливості професійної готовності працівників Національної поліції України, чинників її формування, зокрема соціально-психологічного клімату.

2.Емпірично дослідити особливості впливу соціально-психологічного клімату на професійну готовність працівників Національної поліції України.

Методи дослідження:

Теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, інтерпретація.

Психодіагностичні - опитувальник «Оцінка рівня домагань» (В. Гербачевського), готовність до ризику Г.Шуберта, методика «Вивчення мотиваційного профілю особистості» Ш. Річі і П. Мартіна, методика «Стратегії додання стресових ситуацій (SACS)», діагностика самооцінки» Т.Дембо-С.Рубінштейн (у модифікації А. Прихожан), анкета «Психологічна готовність до прийняття рішення у екстремальних ситуаціях».

Математичні – відсотковий аналіз, кореляційний аналіз. Програмне забезпечення SPSS 20.01

База дослідження. У дослідженні взяли участь 79 працівників Національної поліції України у м. Києві (конкретні підрозділи не вказувались із міркувань безпеки).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, першого розділу та висновку, другого розділу та висновку, загального висновку, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

1.1. Проблема готовності у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників

Готовність до здійснення діяльності є необхідною передумовою її успішного започаткування, реалізації та завершення. Актуальність проблеми готовності простежується в усіх галузях професійної діяльності, оскільки вона безпосередньо пов'язана з психологічним супроводом процесів професійного відбору, навчання та перепідготовки кадрів. Це, своєю чергою, вимагає всебічного аналізу й розвитку відповідних психологічних характеристик фахівця.

У сучасній психологічній науці питання професійної готовності особистості набуває особливого значення, оскільки формування цієї готовності є центральним компонентом професійної освіти та слугує ключовим показником її ефективності. Різні аспекти цієї проблематики досліджували такі відомі науковці, як О.О. Бодальов, О.Ф. Бондаренко, В.С. Горгома, М.І. Д'яченко, В.В. Зарицька, Л.А. Кандибович, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, В.А. Семиченко, Н.В.Чепелєва та інші.

Ступінь наукової розробленості проблеми підтверджується значною кількістю теоретичних і методологічних досліджень, виконаних як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями. До авторів, які суттєво вплинули на розвиток уявлень про психологічну готовність до професійної діяльності, належать О.Г. Асмолов, Г.О. Балл, М.І. Д'яченко, Л.А. Кандибович, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, Л.Е. Орбан-Лембрик, К.К. Платонов, Д.М. Узнадзе, Е.А. Фарапонова та інші.

Зокрема, питання формування готовності до професійної діяльності в контексті підготовки майбутніх психологів досліджували О.Ф. Бондаренко, О.О. Бодальов, В.Й. Бочелюк, В.В. Зарицька, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, Н.В.

Чепелєва. У їхніх роботах готовність розглядається як один із ключових критеріїв професійного добору та підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю.

Для досягнення поставленої мети дослідження були окреслені такі завдання: здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до розуміння психологічної готовності до професійної діяльності; проаналізувати існуючі концепції щодо вивчення феномену готовності до майбутньої професійної діяльності; виявити особливості психологічної готовності фахівців, які здійснюють професійну діяльність у сфері психології.

У загальному значенні термін «готовність» охоплює два основних смислових аспекти: по-перше, це вияв бажання, згоди або наміру здійснити певну дію; по-друге – це стан, що дозволяє реалізувати таку дію. У першому випадку йдеться про свідоме та добровільне рішення, що передбачає активність суб'єкта, у другому – про внутрішній функціональний стан, який забезпечує реалізацію цього рішення. Для більш глибокого розуміння феномену готовності до діяльності доцільно звернутися до різних теоретико-методологічних інтерпретацій цього поняття.

З позицій теорії наuczіння, представником якої є Е. Торндайк, Дж. Б. Уотсон та інші дослідники, особливу увагу заслуговує трактування готовності, запропоноване М. Кордуеллом. На його думку, готовність – це здатність організму ефективно асоціювати певні поєднання стимулів і реакцій, що сприяє адаптації до зовнішнього середовища. Такий підхід дозволяє розглядати готовність як механізм «передбачення» потенційної небезпеки завдяки сформованим у процесі соціалізації зв'язкам між зовнішніми стимулами та відповідними реакціями. Якщо певний стимул асоціюється з загрозою для життя чи здоров'я, суб'єкт, на основі попереднього досвіду, заздалегідь мобілізує психічні ресурси та готується до відповідної дії.

Це трактування спирається на низку законів наuczіння, сформульованих Е. Торндайком: закон готовності, закон вправи, закон ефекту та закон асоціативного зрушення. Результати його досліджень продемонстрували, що

навчання ґрунтується на поступовому укріпленні певних стимуло-реактивних зв'язків, які спочатку виникають випадково, проте згодом набувають стійкості через повторення та успішність. Успішна дія, згідно з Торндайком, супроводжується активацією нейронної системи, яка перебуває у стані готовності, тобто готова до реалізації необхідної реакції. У цьому контексті він розглядає поняття «готовності» у нейрофізіологічному вимірі, підкреслюючи, що нервова система повинна бути налаштована на оперативне реагування шляхом активації відповідних зв'язків.

Значущим здобутком Е. Торндайка у вивченні феномену готовності є виокремлення емоційного компонента цього стану — зокрема, акцент на відчутті задоволення, яке виникає після успішного виконання дії, до якої суб'єкт був підготовлений. Так, він підкреслює, що «попередня готовність до акту (у найпростішому випадку — стимул-реакція) підвищує задоволення від його виконання».

У вітчизняній психології термін «готовність» традиційно використовується як означення свідомої установки особистості на оцінювання ситуацій і поведінки, що базується на попередньому досвіді. Наприклад, у диспозиційній концепції В.О. Ядова соціальна поведінка інтерпретується залежно від рівня готовності індивіда до певного способу дії. Відповідно, поняття «диспозиція (предиспозиція)» трактується як «готовність, схильність суб'єкта до поведінкового акту, дії, вчинку або їх послідовності» [6]. У межах цієї концепції поведінкова готовність особистості розглядається у тісному зв'язку з досвідом попередньої діяльності, в якій формуються сталі схильності до задоволення потреб у відповідних умовах.

Диспозиція особистості розглядається як ієрархічно організована структура: на верхньому рівні — загальна спрямованість, що включає систему ціннісних орієнтацій, сформованих під впливом макросоціального середовища; середній рівень представлений установками щодо різноманітних соціальних об'єктів і ситуацій; нижчий рівень охоплює ситуаційні соціальні установки, що відображають готовність до оцінювання й реагування в конкретних

мікросоціальних умовах. У межах кожної конкретної ситуації провідною стає саме та ланка диспозиції, яка найбільше відповідає меті та умовам діяльності [6].

У контексті концепції Д.М. Узнадзе готовність ототожнюється з іншим ключовим поняттям — «установкою» (атитюдом). Під установкою розуміється схильність суб'єкта до сприймання майбутніх подій і дій у заданому напрямку, що забезпечує цілеспрямований характер діяльності. Установка виступає своєрідною основою вибіркової активності, орієнтованої на досягнення мети, і втілює первинний, цілісний, недиференційований стан готовності до дії, який передуює її усвідомленому виконанню. Такий стан сприяє підвищенню ефективності діяльності. Проте варто зауважити, що сама наявність установки ще не гарантує її реалізацію в конкретній ситуації — лише систематичне повторення схожих обставин сприяє активізації відповідної поведінки.

В. Зеленський акцентує увагу на значущості поняття установки саме в контексті психології складних внутрішніх станів. На його думку, установка репрезентує специфічне психологічне явище, що пояснює варіативність впливу одних і тих самих подразників: у певних умовах вони можуть мати сильну дію, в інших — слабку або ж не впливати зовсім. Бути в стані установки означає мати готовність до конкретної дії, навіть якщо її зміст залишається неусвідомленим, оскільки установка є апіорною спрямованістю суб'єкта на певний об'єкт або подію, незалежно від наявності свідомого уявлення про нього. Такий стан включає в себе певну суб'єктивну конфігурацію — поєднання психологічних факторів або змістів, що детермінує напрямок дії або спосіб сприйняття зовнішніх впливів.

У своїй концепції Д.М. Узнадзе розрізняє різні типи установок, що проявляються у двох основних формах поведінки: екстерогенній (до якої відносяться пізнавальна й трудова активність) та інтерогенній (наприклад, ігрова діяльність). У сучасних дослідженнях, які продовжують традиції грузинської психологічної школи, окрім внутрішніх (потреби) та зовнішніх (ситуація) чинників, ураховується також третій важливий фактор — психофізіологічні умови.

У рамках сучасної психології поняття готовності розглядається як багатокомпонентне явище, що є предметом дослідження у різних наукових підходах. Попри різноманітність тлумачень, спільним висновком багатьох психолого-педагогічних досліджень є визнання готовності базовою умовою ефективної реалізації будь-якої діяльності.

У науковій літературі прийнято розрізняти кілька форм готовності: готовність до дії, готовність до діяльності та психологічну готовність. Під готовністю до дії розуміють установку на здійснення конкретного завдання. Вона передбачає не лише наявність необхідних знань, умінь і навичок, а й здатність долати труднощі, що виникають у процесі виконання дії, а також усвідомлення її особистісної значущості. У цьому контексті готовність до дії виступає як мобілізаційний стан усіх психофізіологічних систем організму, що забезпечує ефективне функціонування. Реалізація такої готовності можлива завдяки взаємодії її окремих складових: нейродинамічних процесів, фізичної підготовленості й психологічних чинників. Залежно від конкретних умов, провідною може стати та чи інша складова.

Готовність до діяльності розглядається переважною більшістю дослідників як передстартовий стан, у якому акумулюються ресурси особистості. Готовність до професійної діяльності визначається як активний, динамічний стан, що слугує передумовою цілеспрямованої діяльності, забезпечує її стабільність, результативність, і виступає важливим чинником високого рівня виконання професійних завдань. Також вона розглядається як ключова умова швидкої адаптації до трудових умов, професійного зростання та удосконалення кваліфікації [2].

Психологічна готовність трактується як особливий психічний стан, що характеризується мобілізацією внутрішніх ресурсів працівника для оперативного або тривалого виконання певного виду діяльності чи професійного завдання [8]. Такий стан забезпечує ефективне виконання функціональних обов'язків, раціональне використання знань, досвіду та особистісних якостей,

збереження самоконтролю, а також здатність до адаптації й перебудови діяльності у випадку виникнення непередбачених труднощів.

Згідно з дослідженням Н. Берегової, психологічна готовність до виконання професійних завдань розглядається як цілеспрямований прояв особистості, що інтегрує переконання, систему поглядів і ставлень, мотиви, емоційно-вольову сферу, інтелектуальні характеристики, а також знання, уміння, навички й настанови. Автор підкреслює, що ця готовність є результатом цілісного морального, психологічного, професійного й фізичного становлення особистості, здійснюваного з урахуванням специфіки обраної професійної діяльності [1, с. 37].

Психологічна готовність до складної діяльності має динамічну, цілісну структуру, в основі якої лежать ключові особистісні компоненти. Серед них виділяють:

мотиваційні характеристики – прагнення досягти успіху, зацікавленість у діяльності, бажання реалізувати себе;

ізнавальні характеристики – усвідомлення завдань і функціональних обов'язків, оцінка їх значущості, уявлення про можливі зміни умов;

емоційні характеристики – відчуття відповідальності, віра у власні сили, позитивне емоційне ставлення до діяльності;

вольові характеристики – вміння мобілізувати сили, концентруватися, долати зовнішні та внутрішні бар'єри.

У межах сучасної психології сформовано низку концептуальних підходів до розуміння феномену готовності, що передбачають розкриття її змісту, структури, параметрів, а також умов, які впливають на тривалість, динаміку та стійкість цього стану.

Аналіз наукових джерел засвідчує наявність різноманітних теоретичних підходів до дослідження психологічної готовності до професійної діяльності. Найбільш поширеними та розробленими серед них є особистісний, особистісно-діяльнісний і функціональний підходи [4].

У межах особистісного підходу психологічну готовність розглядають як важливу складову особистісного розвитку, пов'язану з усвідомленням індивідом власних потреб і проявом цілеспрямованої активності. Така готовність виступає чинником формування стійкої працездатності та розглядається як основа для успішного професійного функціонування (Б.Г. Ананьєв, А.О. Деркач, К.М. Дурай-Новакова, Л.М. Карамушка, В.О. Моляко, В.А. Сластьонін, В.Д. Шадріков та ін.).

Особистісно-діяльнісний підхід інтерпретує психологічну готовність як кінцевий підсумок процесу професійної підготовки, що включає формування необхідних знань, навичок, установок і психологічних характеристик для виконання діяльності (А.Я. Журкіна, А.К. Маркова, С.М. Чистякова та ін.).

У рамках функціонального підходу психологічна готовність розглядається як певний стан психіки, що забезпечує високу ефективність діяльності за наявності належного обсягу знань, оптимальної організації психічних функцій та достатнього внутрішнього ресурсу особистості. Така готовність є результатом сформованості функціональних компонентів психіки, що активізуються в умовах конкретної діяльності (Є.П. Ільїн, Л.С. Нерсисян, А.Ц. Пуні, О.О. Ухтомський та ін.).

Згідно з функціональним підходом, готовність може бути як короткотривалим, так і тривалим станом, який відображає ступінь активізації психологічних функцій, необхідних для досягнення високої продуктивності у виконанні певного виду діяльності (Ільїн Є.П., Нерсисян Л.С., Пуні А.Ц., Ухтомський О.О. та ін.).

А.Ц. Пуні, аналізуючи складові структури готовності, наголошує на її багатокомпонентності, до якої входить низка особистісних характеристик, зокрема: вольові якості, спрямованість інтелектуальних процесів, здатність до спостереження, гнучкість уваги, уява, позитивно забарвлені емоції (стенічні), здатність до саморегуляції. Ці характеристики визначають динаміку психічних процесів, що лежать в основі діяльності [5].

Розширене бачення структури психологічної готовності запропонував В.В. Согалаєв, який, окрім традиційних мотиваційного, орієнтаційного та особистісно-операціонального компонентів, включив до моделі також емоційно-вольовий і оціночно-рефлексивний компоненти [7].

Вагомий внесок у порівняльний аналіз функціонального та особистісного підходів зробив В.І. Фадєєв. На його думку, саме поєднання цих підходів дозволяє глибше осмислити складність феномену психологічної готовності. Зокрема, в межах особистісного підходу готовність постає як інтегративне утворення, яке включає когнітивний, мотиваційний, операційний та інші компоненти, що узгоджуються зі змістом, умовами та вимогами конкретної діяльності й забезпечують її ефективне здійснення (Деркач А., Дурай-Новакова К., Д'яченко М., Кандибович Л., Карамушка Л., Моляко В., Сластьонін В., Шадріков В. та ін.).

У контексті вивчення готовності до педагогічної діяльності А.Деркач розглядає її як інтегральний прояв особистісних якостей, виокремлюючи три основні компоненти: пізнавальний, емоційний та мотиваційний. На його думку, формування готовності передбачає організацію певної внутрішньої системи, що ґрунтується на накопичених знаннях, соціальних зв'язках, досвіді поведінки, яка при активізації здатна забезпечити суб'єкту ефективне виконання професійних функцій.

М. Д'яченко та Л. Кандибович у своїх дослідженнях трактують готовність як психологічне налаштування на здійснення діяльності, що активізується у відповідь на певні зовнішні умови. Наявність внутрішнього настрою сприяє цілеспрямованості поведінки й активності суб'єкта. Дослідники підкреслюють багатовимірність феномену готовності та виділяють у її структурі такі компоненти:

- пізнавальний, який визначає уявлення про ситуацію виконання діяльності;
- емоційний, що активує як психологічні, так і фізіологічні ресурси;

– вольовий, що забезпечує здатність до виконання складних дій у процесі досягнення цілей [3].

В межах особистісно-діяльнісного підходу (Журкіна А.Я., Маркова А.К., Чистякова С.Н. та ін.) психологічна готовність розглядається як результат процесу професійної підготовки. Вона постає як стан і водночас стійка особистісна характеристика, яка формується в процесі діяльності та включається до неї як один із функціональних компонентів.

У дослідженнях А.С. Миронової-Тихомірової, присвячених аналізу кар'єрної готовності випускників закладів вищої освіти, виокремлюється три складові її структури:

– емоційний компонент, що охоплює суб'єктивне благополуччя, рівень тривожності, показники вегетативного тону; він динамічний і ситуативно змінний, проте дозволяє оцінити адаптивні можливості випускника у виробничих умовах;

– мотиваційний компонент, який включає потреби, мотиви та схильності, є найбільш гнучким до впливу зовнішніх умов кар'єрного середовища;

– когнітивний компонент, до якого належать кар'єрні орієнтації, цілі та готовність до змін, що визначають якість і зміст професійного становлення.

Антонова Н.О., досліджуючи психологічну готовність до професійної діяльності саме в контексті фаху психолога, виокремлює чотири структурні групи її проявів:

– особистісний компонент, що включає автономність, інтернальність, адекватну самооцінку, цілісність ціннісно-мотиваційної сфери та гуманістичну спрямованість;

– когнітивно-операціональний компонент, до якого належать інтелектуальні здібності, вербальна креативність, рефлексивність, пізнавальна активність, навчуваність і результати професійного навчання;

– емоційно-вольовий компонент, який охоплює емоційну стійкість, саморегуляцію, цілеспрямованість і наполегливість;

– інтерактивний компонент, що відображає рівень соціального інтелекту, комунікативну компетентність, емпатію та толерантність у міжособистісній взаємодії.

У межах вивчення специфіки психологічної готовності фахівців, які працюють у сфері спортивної психології, О.А. Черепехіна визначає психологічну готовність як «комплекс мотивів, знань, умінь і навичок, особистісних якостей, які забезпечують успішну взаємодію психолога з підопічними спортсменами в цілому» [9, с. 57]. У структурі цього феномена дослідниця виокремлює чотири основні компоненти: когнітивний, мотиваційний, операційний і особистісний.

Узагальнюючи розглянуті підходи до розуміння психологічної готовності до професійної діяльності, можна зробити висновок, що вони не заперечують один одного, а навпаки — взаємодоповнюють, поглиблюючи розуміння складності, поліструктурності та багатовимірності цього феномена.

Окремої уваги заслуговує проблема стійкості психологічної готовності. Так, М.І. Д'яченко, Л.А. Кандибович та А.І. Нафтульєв диференціюють три її основні форми: завчасну, загальну (тривалу) та ситуаційну [3].

Завчасна готовність базується на сформованих раніше знаннях, уміннях, навичках, мотивах і установках, які виникають внаслідок попереднього досвіду та забезпечують внутрішню підготовленість до реалізації поточних професійних завдань.

Загальна (тривала) готовність визначається як стабільна властивість особистості, яка включає позитивне ставлення до діяльності, відповідні особистісні риси, сформовану мотивацію, а також стійкі професійно значущі якості мислення, сприймання, уваги, емоційно-вольової сфери. Така форма готовності функціонує постійно та виступає важливою передумовою для ефективного виконання професійної діяльності.

Ситуаційна готовність, на відміну від попередньої, є варіативною та формується у відповідь на конкретну професійну ситуацію. Вона активізується через усвідомлення завдань, відповідальності, прагнення до результату та мотивацію досягнення.

У структурі як загальної, так і ситуаційної форм психологічної готовності дослідники виділяють чотири ключові компоненти:

- мотиваційний, що охоплює потребу в досягненні, інтерес до діяльності, прагнення самореалізації;
- когнітивний, пов'язаний з розумінням цілей, завдань, засобів діяльності, а також з уявленням можливих змін умов;
- емоційний, який включає почуття відповідальності, впевненість, позитивні емоційні переживання, ентузіазм;
- вольовий, що забезпечує здатність до саморегуляції, концентрації, подолання емоційних бар'єрів, страхів і сумнівів.

У процесі дослідження тривалості готовності до діяльності у часовому вимірі В.О. Бодров пропонує диференціювати тривалу готовність та тимчасовий стан готовності, останній з яких він розглядає як аналог до таких понять, як «передстартовий стан» (М.Д. Левітов), стан «оперативного спокою» (О.О. Ухтомський) і стан «пильності» (Л.С. Нарсесян).

Тривала готовність, згідно з підходом В.О. Бодрова, має чітко структурований характер і включає: стійке позитивне ставлення до певного виду діяльності або професії; властивості особистості (характер, здібності, темперамент), що відповідають специфіці професійної діяльності; відповідну мотивацію; знання, вміння та навички, необхідні для її виконання; а також професійно важливі характеристики — такі як сприймання, увага, мислення, емоційно-вольова регуляція.

Тимчасова готовність, навпаки, відображає адаптивну реакцію особистості на майбутню ситуацію діяльності. Вона характеризується відносною стабільністю, ефективністю впливу на перебіг професійної активності та структурною відповідністю умовам досягнення мети.

Зазначимо, що готовність, за своєю природою, інтегрується в сам процес діяльності й передуює безпосередньому її виконанню. Хоча формально вона не входить до загальноприйнятої структури діяльності, її значення є визначальним. Формування готовності до певного виду діяльності розпочинається ще на етапі

навчання і згодом трансформується в особистісне новоутворення, яке включається до структури професійної діяльності.

Проведений теоретичний аналіз підтвердив складність і багатовимірність феномена психологічної готовності до професійної діяльності. Від рівня сформованості цього стану залежить не лише ефективність виконання професійних обов'язків, а й якість вирішення завдань та здатність до конструктивної взаємодії з іншими учасниками професійного середовища.

У межах даного дослідження психологічна готовність фахівця до професійної діяльності трактується як комплекс взаємозалежних психологічних характеристик — мотивів, знань, умінь, навичок і особистісних якостей, які в сукупності забезпечують результативність професійного функціонування. Структурно вона включає такі взаємопов'язані компоненти: особистісний, інтелектуальний (когнітивний), операційний (інструментальний) та емоційно-вольовий.

1.2. Професійна готовність у сучасній психологічній науці

Захист державних інтересів та забезпечення національної безпеки зумовлює висунення підвищених вимог до психічного здоров'я працівників поліції, що, у свою чергу, підсилює соціальну значущість їхньої професійної діяльності. Збройний конфлікт на сході України істотно актуалізував потребу в підвищенні рівня професійної та особистісної відповідальності працівників Національної поліції за результати своєї діяльності та її наслідки.

Готовність до виконання діяльності є обов'язковою умовою її успішного започаткування, реалізації та завершення. Не випадково феномен психологічної готовності особистості до діяльності викликає стійкий науковий інтерес. Особливе значення цей феномен набуває в умовах, коли йдеться про виконання завдань у складних, непередбачуваних або екстремальних ситуаціях, що потребують мобілізації особистісних ресурсів для досягнення високої ефективності.

Вагомий внесок у теоретичну й прикладну розробку проблеми психологічної готовності до діяльності зробили вчені, які працюють у різних галузях психологічної науки: військовій психології (Мул С., Осьодло В., Потапчук Є., Сафін О., Столяренко А., Хміляр О., Ягупов В.), психології спорту (Деркач А., Пуні А., Хуртенко О.), психології управління (Барко В., Карамушка Л., Філь О.), психології праці (Клімов Є., Моляко В., Платонов К.), інженерній психології (Ананьєв Б., Леонтьєв О., Ломов Б., Смирнов Б.) та інших.

Попри специфіку окремих видів професійної діяльності, більшість дослідників сходяться на думці, що психологічна готовність має універсальні характеристики. Вона виступає базовою передумовою ефективного функціонування в будь-якому виді діяльності та супроводжує її на всіх етапах — від початку до завершення.

У цьому контексті заслуговує на увагу підхід В. Юрченка, який у межах дослідження психологічних станів виокремив чотири структурні рівні: соціально-психологічний, психічний, психофізіологічний і фізіологічний. Результати експериментальних досліджень підтверджують значущість соціально-психологічного та психічного рівнів у загальній структурі психологічного стану. Кожен з рівнів має як суб'єктивні, так і об'єктивні характеристики, що дозволяє розглядати їх як інтегральні показники готовності особистості до діяльності [14].

Психологічна готовність розглядається як система психологічних та психофізіологічних характеристик особистості, що забезпечують ефективне та результативне виконання конкретних дій і діяльності загалом. Отже, вивчення цього феномену нерозривно пов'язане з аналізом самої професійної діяльності та її специфіки. З огляду на професійний контекст, військово-професійна діяльність відрізняється від інших форм трудової активності за характером завдань, засобів, способів реалізації та умов виконання. У воєнний час вона спрямована на знищення противника, а в мирний період — на підтримання постійної бойової готовності.

Специфіка військової діяльності полягає у виконанні завдань в умовах бойових дій, тобто в екстремальних, часто непередбачуваних ситуаціях, що супроводжуються значними фізичними та психічними навантаженнями, дефіцитом часу та жорстко регламентованими умовами побуту.

Професійна діяльність поліцейського також має низку унікальних психологічних, соціальних і моральних особливостей, які зумовлюють необхідність швидкого прийняття самостійних, виважених рішень — як у звичних умовах, так і під час виконання службово-бойових завдань. Особливу значущість у військовій і правоохоронній сфері має високий рівень професійної та психологічної підготовленості, що забезпечує готовність до застосування зброї, фізичної сили, до дій в умовах ризику для життя та здоров'я.

Однак на практиці, навіть за однакових показників професійної підготовки, результати службової діяльності у фахівців можуть суттєво відрізнятися. Це пояснюється різницею у рівні психологічної готовності. Так, завдання, які раніше виконувалися з високою ефективністю, в бойових умовах можуть виявитися надмірно складними, що свідчить про недостатню психологічну підготовленість.

Як зазначає О. Бойко, професія офіцера поліції є однією з найскладніших у суспільстві, оскільки вимагає здатності діяти максимально ефективно в екстремальних або особливих умовах, що супроводжуються високим рівнем небезпеки, обмеженістю часу на прийняття рішень і великою відповідальністю — як за власні дії, так і за дії підлеглих.

Термін «екстремальність» зазвичай використовується для позначення умов, що спричиняють стресовий стан. Натомість «особливі умови» мають меншу інтенсивність впливу, але спрямовані безпосередньо на процес діяльності. Як зазначає А. Тимченко, поведінка особистості в стресових умовах значною мірою залежить від значущості ситуації для індивіда та його психологічних характеристик: ставлення до труднощів, досвіду успіху чи невдач, співвідношення між рівнем домагань та реальними можливостями,

наявності впевненості у власних силах. Важливою є також спрямованість особистості.

Людина реагує не лише на реальні загрози, а й на їх символічні прояви, пов'язані з минулим досвідом переживань. Це дозволяє суб'єкту перебувати в стані готовності, активізуючи захисні механізми за короткий проміжок часу між моментом виникнення стресової ситуації та її розгортанням. Такий тип готовності не лише є наслідком впливу соціально-економічних і психоемоційних факторів, а й виступає критично важливою умовою збереження життєздатності [12].

Загалом, більшість науковців погоджуються, що поняття «особливі умови» діяльності варто застосовувати до ситуацій, у яких екстремальні фактори діють епізодично, тоді як екстремальні умови передбачають постійний вплив таких чинників на особистість та її діяльність [11].

Екстремальні ситуації у військовій діяльності зазвичай виникають у випадках, коли існує реальна загроза життю або здоров'ю військовослужбовців, а також за потреби застосування зброї задля самозахисту чи захисту національних інтересів. Ключовими елементами структури використання зброї є здатність оперативно та об'єктивно оцінити ситуацію, а також психологічна готовність до її застосування.

Значну увагу дослідженню психічних станів, що забезпечують працездатність і готовність до діяльності, приділив М.Д. Левітов. У своїй концепції він класифікує психологічні стани за домінуючими психічними функціями: пізнавальними, емоційними та вольовими. Одним із базових станів автор виокремлює стан готовності до діяльності, розрізняючи його на довготривалу готовність — як здатність або нездатність особистості до виконання певної діяльності — та тимчасову, або "передстартовий стан", яка має більш ситуативний характер. М.Д. Левітов виділяє три типи передстартових станів:

звичайний — виникає перед виконанням знайомих, рутинних завдань, які не потребують підвищених зусиль;

підвищений — пов'язаний із завданнями підвищеної складності, новизни чи відповідальності, а також з позитивним фізичним самопочуттям;

понижений — спричинений надмірною емоційністю, проявляється у розсіюванні уваги, незібраності, схильності до помилкових дій [4].

О.О. Ухтомський, розвиваючи тему станів готовності, вводить поняття «оперативного спокою», яким він описує стан організму, що попри зовнішню нерухомість перебуває в активній внутрішній готовності до дії. Такий стан дозволяє людині ефективно розпізнавати зовнішнє середовище та забезпечує швидкий перехід до активних дій завдяки високій рухливості нервових процесів [13].

Дослідженням готовності до екстремальних дій в умовах монотонної або одноманітної діяльності займалися Л.С. Нерсисян і В.А. Пушкін. Вони трактують цей стан як мобілізацію всіх психофізіологічних систем організму, що забезпечує швидке й точне реагування на раптові зміни у ситуації або умовах праці. Стан «пильності», на їхню думку, є проявом такої готовності й включає:

- уявлення про структуру дій;
- загальний психофізіологічний фон;
- психологічну налаштованість особистості на виконання дій в аварійних або нестандартних умовах [8].

На думку В.О. Бодрова, поняття «передстартовий стан» (М.Д. Левітов), «оперативний спокій» (О.О. Ухтомський) і «пильність» (Нерсисян, Пушкін) є різними термінами, що описують один і той самий психологічний феномен — тимчасову готовність. Автор вважає, що цей тип готовності відображає особливості майбутньої ситуації діяльності, має відносну стабільність, здатний чинити вплив на результат діяльності та відповідає структурі, яка забезпечує досягнення мети в оптимальних умовах.

Слід зауважити, що зазначені дослідники розглядають феномен психологічної готовності в межах функціонального підходу, у якому вона трактується як специфічний стан мобілізації психофізіологічних систем

особистості, що забезпечує успішне виконання діяльності. У цьому підході готовність постає як:

- психологічна умова ефективної діяльності,
- стан усвідомленої активності, що спонукає до дій,
- внутрішній стан, який передуює поведінковим актам.

Вона функціонує на тлі загальної активності особистості та включає в себе процеси, необхідні для реалізації діяльності різного типу. Особливістю функціонального підходу є те, що стан готовності обумовлюється сталими психічними властивостями, притаманними конкретній особистості.

На рівень професійної готовності безпосередньо впливають специфічні умови здійснення діяльності. Більшість представників функціонального підходу підкреслюють тісний зв'язок між функціональним станом особистості та її стійкими психологічними характеристиками. Ідеться про взаємозалежність тимчасової готовності (актуального стану мобілізації) та довготривалої готовності (підготовленості), які постійно взаємодіють.

Прибічники цього підходу розглядають психологічну готовність як результат підготовленості до виконання професійних завдань, а не лише як ситуативний стан. Таким чином, у межах особистісного підходу вона розглядається як складне, багаторівневе інтегральне утворення, що включає систему властивостей, якостей і станів, які забезпечують ефективну діяльність конкретного суб'єкта. Цей підхід орієнтований на вдосконалення психічних процесів, станів і характеристик особистості, які є необхідними для професійної реалізації. Психологічна готовність, як стійка інтегративна характеристика, водночас виступає і важливим чинником, і результатом особистісного розвитку.

К.М. Дурай-Новакова розглядає професійну готовність не тільки як наслідок, а й як мету професійної підготовки, що є першою та провідною умовою ефективної реалізації особистісного потенціалу. На її думку, готовність має складну структуру, в якій провідну роль відіграють позитивна мотивація, ціннісні установки та усвідомлення значущості професійної діяльності. До складу готовності, на думку дослідниці, входить не лише система знань, умінь і

навичок, але й досвід їх практичного застосування, орієнтований на досягнення результату.

У концепції П. Рудика готовність визначається як миттєва мобілізація особистісних ресурсів, спрямована на виконання необхідних дій у конкретний момент. Дослідник наголошує на важливості активної участі пізнавальних процесів, які визначають усвідомлення умов діяльності; емоційних компонентів, здатних посилювати або послаблювати активність; вольових якостей, що сприяють досягненню цілей; а також значущих мотивів, які створюють умови для швидкої активації готовності [9].

С.Д. Максименко підкреслює, що психологічна готовність є необхідною умовою цілеспрямованості, регуляції, стійкості та результативності діяльності. Вона охоплює переконання, установки, погляди, емоційно-вольові та когнітивні характеристики, що у своїй єдності формують цілісний прояв особистості, здатної до ефективного функціонування в різних професійних умовах [5].

Таким чином, відповідно до поглядів наведених дослідників, готовність розглядається як ключова передумова будь-якої цілеспрямованої діяльності, що забезпечує її результативність і регуляцію. У сучасних психологічних словниках це поняття трактується як «стан мобілізації всіх психофізіологічних систем людини, що забезпечує ефективне виконання певних дій», а також як «стійкий психологічний стан, що є результатом трудового виховання, або тимчасовий – як наслідок психологічної підготовки чи мобілізації, зумовленої наявністю потреби в праці» [1].

Процес формування психологічної готовності фахівців до виконання службових обов'язків в умовах екстремального або особливого характеру є динамічним і внутрішньо суперечливим. Упродовж цього процесу поступово формуються, розвиваються та вдосконалюються спеціальні знання, практичні навички, уміння, а також професійно значущі особистісні якості. Згідно з позицією О. Хміляра, основне завдання психологічної підготовки полягає у формуванні здатності військовослужбовця ефективно діяти в реальних бойових

умовах, а її головною метою є сформованість психологічної готовності до бою [14].

О. Сафін у своїх працях зазначає, що у військовослужбовців, які пройшли якісну психологічну підготовку, у бойовій обстановці виникає характерне бойове збудження, що активізує увагу, мислення, пам'ять і сприяє цілеспрямованій діяльності. Дослідник також аналізує дві форми готовності — довготривалу, що пов'язана з особистісними та мотиваційними компонентами, і ситуативну, де провідну роль відіграє емоційна сфера. За його переконанням, готовність постає як результат глибокої підготовки та розвитку особистості, яка засвоїла специфіку професії й особливості виконуваної діяльності [10].

У свою чергу, Л. Бітехтіна, досліджуючи поведінку військовослужбовців в умовах екстремального впливу, дійшла висновку, що ключовим чинником у подоланні складних ситуацій є індивідуально-психологічні особливості особистості. На сприймання ситуації та оцінку її складності істотно впливають такі фактори, як: рівень позитивної самооцінки, впевненість у власних силах, ступінь суб'єктивного контролю, адаптивність, позитивне мислення, а також сила мотивації до досягнення успіху. Загалом, поведінка військовослужбовця в екстремальних умовах визначається передусім рівнем його стресостійкості.

У дослідженнях В. Осьодла психологічна стійкість військовослужбовця розглядається як його здатність надійно та безперервно виконувати службові функції упродовж необхідного часу, як у короткотривалій, так і в довготривалій перспективі, зберігаючи при цьому психічне здоров'я та боєздатність. При цьому ефективність та результативність професійної діяльності розглядаються як прямі індикатори рівня психологічної стійкості в умовах оперативної діяльності [3].

О. Кокун трактує психологічну готовність до екстремальної діяльності як інтегративне особистісне утворення, що поєднує довготривалу та короткочасну готовність. Це забезпечує загальну психологічну придатність до виконання професійних завдань в екстремальних умовах. Дослідник деталізує, що: тривала психологічна готовність формується в процесі професійної підготовки та практичного досвіду і характеризує потенційну здатність особистості до

ефективного функціонування в складних умовах; короткочасна психологічна готовність базується на тривалій і визначає актуальну на певний період часу (від одного до кількох днів) здатність діяти у відповідних обставинах [2].

Останніми роками значну увагу питанням готовності військовослужбовців до професійної діяльності приділяють такі дослідники, як В. Алещенко, М. Корольчук, В. Ягупов. На їхню думку, психологічна готовність у цьому контексті означає мобілізованість психіки суб'єкта на подолання майбутніх труднощів, що забезпечує результативне та якісне виконання професійних завдань відповідно до їх складності, значущості й відповідальності.

Водночас важливо враховувати й специфіку психологічної готовності працівників поліції, оскільки вона не лише впливає на професійну ефективність, а й відіграє вирішальну роль при виборі цієї професійної сфери. До основних психологічних компонентів готовності поліціантів відносять:

Когнітивний компонент, який передбачає знання законодавчих норм, володіння когнітивними навичками, знання методів психологічного впливу, засобів фізичного впливу та правил використання зброї.

Мотиваційна готовність, яка проявляється у внутрішній установці на певний тип поведінки, емоційному налаштуванні на діяльність у складних ситуаціях, готовності до швидкого реагування.

Операціональна складова, що охоплює комунікативні вміння, здатність до впливу через переконання, оперативність дій, використання законних заходів для попередження чи припинення правопорушень.

Особистісна компонента, яка включає наявність як загальних, так і спеціальних здібностей, а також ключові індивідуально-психологічні якості, необхідні для ефективного функціонування в умовах ризику: комунікабельність, рішучість, сміливість, наполегливість, стресостійкість, урівноваженість [2, с. 10]. Слід підкреслити, що імідж поліцейського відіграє важливу роль у формуванні його готовності до професійної діяльності. Саме тому питання створення та підтримки позитивного професійного іміджу є особливо актуальним у тих сферах, де основною формою взаємодії виступає комунікація. Зокрема, у

професіях, пов'язаних з правоохоронною діяльністю, імідж спеціаліста значною мірою впливає на якість виконання службових обов'язків.

Як зазначено у дослідженнях, комунікативна компетентність працівників поліції розглядається як комплексна система соціально значущих установок, навичок та вмінь у сфері спілкування, що безпосередньо впливає на ефективність їх професійної взаємодії [3, с. 130]. У зв'язку з цим психологічна готовність до професійної діяльності постає як особливий стан психіки, який активізується під час виконання поліцейським своїх функціональних обов'язків.

Більшість науковців, що досліджують цю проблему, доходять згоди стосовно структури психологічної готовності та її ключового значення для успішного функціонування поліцейського. При цьому вказується, що готовність має вікові особливості, які зумовлюють специфіку реагування на професійні виклики.

До основних характеристик психологічної готовності у професійній діяльності поліцейського відносять:

- оперативну готовність, що проявляється у здатності до швидкої мобілізації, концентрації уваги та залученості до діяльності на відповідному рівні;
- функціональний компонент, який включає усвідомлення особистістю своїх цілей, оцінку обставин, прийняття рішень та вибір оптимальних способів дій;
- особистісну готовність, що характеризується активною та тривалою участю особистості у професійній діяльності;
- збалансований розподіл емоційних, вольових, інтелектуальних ресурсів та раніше здобутого досвіду;
- усвідомлення потенціалу досягнення життєвого успіху та самореалізації через професійну діяльність [3, с. 131].

Усе це свідчить про складну, багаторівневу природу психологічної готовності, яка є не лише передумовою ефективної професійної діяльності поліцейського, але й важливим чинником його професійного становлення.

1.3. Шляхи формування професійної готовності працівників Національної поліції

В умовах зростання криміногенної напруги в державі особливої актуальності набувають питання професійної підготовки поліцейських до виконання службових обов'язків. Світовий досвід провідних країн демонструє, що ефективна система підготовки правоохоронців неможлива без включення до неї психологічної складової. Компетентний поліцейський повинен не лише володіти фаховими знаннями та вміннями, але й бути психологічно готовим до функціонування в особливих і екстремальних умовах, до взаємодії з різними верствами населення, до застосування сили й спеціальних засобів, а також до швидкого прийняття рішень в умовах дефіциту часу та підвищеного ризику [4–10].

У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів підвищення ефективності діяльності поліції є формування та підтримка психологічної готовності поліцейських до професійної діяльності. Наразі в Україні відсутній напрацьований власний досвід у цьому напрямі, а нормативно-правове забезпечення психологічної підготовки працівників поліції залишається недостатньо розвиненим. Зокрема, у Законі України «Про Національну поліцію» відсутні конкретні положення щодо системної організації психологічної підготовки співробітників.

Відповідно до результатів численних досліджень, ефективна професійна діяльність поліцейського потребує наявності специфічних індивідуально-психологічних якостей, таких як сила та лабільність нервової системи, сміливість, стресостійкість, комунікабельність, лідерський потенціал, високий рівень інтелекту та креативність. Ці характеристики є критично важливими як для професійного відбору, так і для цілеспрямованого розвитку у процесі спеціальної психологічної підготовки [4, с. 25; 5, с. 54].

Однак чинна нормативно-правова база, яка регулює діяльність Національної поліції України, не створює достатніх передумов для повноцінного впровадження ефективної системи психологічної підготовки поліцейських. Аналіз відповідних документів і сучасних наукових досліджень, що стосуються питань професійної підготовки та організації психологічної роботи в поліції, свідчить, що основними актами, які визначають порядок службової підготовки правоохоронців, є:

- Закон України від 02.07.2015 року «Про Національну поліцію»,
- Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію»,
- Наказ МВС України від 26.01.2016 року «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» [1–3].

У контексті нагальної потреби в удосконаленні системи професійної підготовки працівників поліції ці документи потребують доповнення конкретними механізмами впровадження психологічного супроводу службової діяльності поліцейських.

Українські науковці приділяють значну увагу вивченню проблем психологічної підготовки поліцейських та питань психологічного забезпечення діяльності органів Міністерства внутрішніх справ. Упродовж останніх років було здійснено низку наукових досліджень, розроблено навчально-методичні матеріали, практичні посібники та рекомендації для працівників поліції, командного складу, психологів і представників кадрових служб. Ці напрацювання спрямовані на підвищення ефективності психологічного супроводу діяльності Національної поліції України.

Зокрема, такі науковці, як В. Барко, В. Бабенко, І. Клименко, В. Криволапчук, Л. Кириєнко, Ю. Котляр, В. Лефтеров, В. Остапович, І. Пампура, Н. Ярема, С. Яковенко, О. Цільмак та інші, активно розробляють актуальні напрями, пов'язані з:

- розвитком професійно-психологічної готовності поліцейських до службової діяльності;
- формуванням психологічної та фізичної готовності до дій в екстремальних ситуаціях;
- забезпеченням психологічного здоров'я працівників поліції;
- психологічним супроводом учасників бойових дій (зокрема, Національної гвардії);
- застосуванням психотехнологій у підготовці особового складу;
- особливостями взаємодії з особами, які перебувають у кризових або суїцидальних станах;
- дослідженням психологічних аспектів дій патрульних при виїздах на виклики [4–8].

На замовлення Департаменту кадрового забезпечення Національної поліції України, науковцями Державного науково-дослідного інституту МВС України наразі проводиться комплексна робота з розробки наукового підґрунтя підвищення ефективності управлінської діяльності керівного складу поліції. Також досліджуються питання професійного психологічного добору поліцейських і керівників, створюється методичний інструментарій психологічного супроводу службової діяльності.

Як вже зазначалося, основними нормативними актами, що регламентують питання професійної та службової підготовки працівників поліції, є Закон України «Про Національну поліцію» та інші підзаконні акти, які потребують подальшого розвитку з урахуванням психологічної компоненти підготовки.

Станом на сьогодні кадрова ситуація в Національній поліції України залишається проблемною. Щороку звільняються сотні поліцейських, у тому числі менеджерського складу, з причин, пов'язаних із захворюваннями, а також за негативними підставами, зокрема через службову невідповідність, порушення дисципліни чи професійну непридатність. Темпи звільнення значно перевищують кількість новоприйнятих на службу осіб, що призводить до збереження сталого рівня некомплекту в підрозділах.

Результати досліджень свідчать про низький рівень психологічної готовності частини поліцейських до професійної діяльності, зокрема до роботи в умовах підвищеного ризику та соціального напруження. У колективах спостерігаються випадки конфліктності, професійного вигорання, незадоволеності службовими умовами, стилем управління, а також прояви професійної деформації.

У зв'язку з цим виникає потреба проаналізувати, якою мірою чинне законодавство України сприяє формуванню психологічної готовності поліцейських до службової діяльності. Зокрема, відповідно до статті 72 Закону України «Про Національну поліцію», професійне навчання поліцейських включає декілька форм:

Первинна професійна підготовка;

Підготовка у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання;

Післядипломна освіта;

Службова підготовка — як система заходів, спрямованих на оновлення та закріплення професійних знань, умінь і навичок з урахуванням оперативної обстановки, функціональної специфіки та службового профілю.

У статті 73 цього ж Закону визначено, що первинну професійну підготовку зобов'язані пройти всі особи, вперше прийняті на службу в поліцію. Підготовка здійснюється за затвердженими навчальними планами й програмами Міністерства внутрішніх справ України з метою опанування базових спеціальних навичок, необхідних для реалізації повноважень працівника поліції.

Згідно зі статтею 74, підготовку поліцейських у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання можуть проходити громадяни України, яким до 31 грудня року вступу виповнюється 17 років. Навчання у таких закладах має професійну спрямованість і враховує особливості служби в поліції.

Стаття 75 Закону регламентує порядок післядипломної освіти поліцейських, яка є обов'язковою та проводиться відповідно до загальних положень Закону України «Про вищу освіту». Вона передбачає постійне

оновлення знань і навичок працівників поліції, необхідних для належного виконання службових обов'язків.

Таким чином, хоча в законодавстві окреслені загальні засади професійної підготовки поліцейських, психологічна складова як окрема цільова ланка у більшості випадків не деталізується. Це свідчить про необхідність подальшого нормативного унормування та методичного забезпечення психологічної підготовки як системного процесу, що має охоплювати як базовий, так і післядипломний рівні професійного становлення поліцейських.

Відповідно до положень чинного законодавства, післядипломна освіта поліцейських може здійснюватися як у навчальних закладах, так і безпосередньо в підрозділах поліції, включно з можливістю організації навчання на договірних засадах. При цьому перші три форми професійного навчання (первинна підготовка, навчання у ЗВО зі специфічними умовами, післядипломна освіта) реалізуються у вищих навчальних закладах системи МВС, навчальні програми яких містять психологічні дисципліни, зокрема ті, що стосуються ефективної комунікації та розвитку стресостійкості працівників поліції.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію», одним із завдань Національної поліції є організація системи психологічного забезпечення поліцейських та забезпечення її функціонування. Водночас, на сьогодні відсутні чітко сформульовані нормативні документи, які б визначали принципи організації, завдання, функції, структуру, форми та методи діяльності служби психологічного забезпечення Національної поліції.

Наразі єдиним нормативним актом, який частково регламентує процес підготовки поліцейських і стосується психологічного аспекту, є Наказ МВС України від 26.01.2016 № 50, яким затверджено Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України.

У документі визначено напрями службової підготовки, серед яких:

Функціональна підготовка – спрямована на набуття та вдосконалення знань, умінь і навичок у сфері нормативно-правового забезпечення службової діяльності.

Загальнопрофільна підготовка – передбачає формування готовності до дій у ситуаціях з різним ступенем ризику та включає навички з надання домедичної допомоги.

Тактична підготовка – охоплює навчання щодо правильного оцінювання подій, ухвалення правомірних рішень, а також розвиток психологічної готовності до дій в умовах ризику.

Вогнева підготовка – передбачає вивчення правил використання вогнепальної зброї, формування навичок безпечного поводження з нею, а також відпрацювання технік швидкісної та влучної стрільби в різних умовах.

Фізична підготовка – спрямована на розвиток рухових навичок, фізичних якостей і загальної витривалості поліцейського з урахуванням специфіки його професійної діяльності.

Таким чином, незважаючи на наявність окремих формально визначених аспектів психологічної підготовки у структурах службового навчання, відсутність цілісної нормативної бази щодо організації системи психологічного забезпечення все ще є серйозною перешкодою для ефективного формування психологічної готовності поліцейських до виконання службових обов’язків в умовах підвищеного ризику та стресу.

Серед видів службової підготовки поліцейських, зокрема вогнева та тактична підготовки, мають виражений психологічний компонент. Так, у Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України прямо зазначено, що «заняття з вогневої підготовки організовуються та проводяться з урахуванням рівня підготовленості психологічних якостей поліцейських».

Разом із тим, незважаючи на декларацію важливості психологічної складової, у Положенні не конкретизуються форми, методи, технології та засоби, які мають забезпечувати її реалізацію в межах службової підготовки.

Значним кроком у напрямі інституціоналізації психологічної підготовки поліцейських стало ухвалення Наказу МВС України від 6 лютого 2019 року №88, яким затверджено «Порядок організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників НПУ та курсантів ЗВО із специфічними умовами навчання».

Цей документ визначає засади, принципи, напрями, завдання та функції психологічного забезпечення, а також передбачає практичні компоненти психологічної підготовки:

участь у програмі підвищення кваліфікації,
тренінги з розвитку професійних, поведінкових і комунікативних навичок,
цільові інструктажі щодо взаємодії з населенням тощо.

Згідно з нормативними засадами, психологічна підготовка покликана сприяти розвитку як загальних, так і спеціальних професійно важливих здібностей, а також знань, умінь і навичок, необхідних поліцейським для ефективного функціонування в службовій діяльності. Кінцевою метою цієї підготовки є формування системної якості особистості – психологічної готовності до професійної діяльності.

У свою чергу, психологічна готовність розглядається як стійкий, довготривалий внутрішній стан особистості, що характеризується мобілізацією психофізіологічних ресурсів організму, наявністю комплексу мотивів, професійних знань, умінь, навичок та індивідуально-психологічних якостей. Саме цей стан забезпечує високу результативність, стійкість та регульованість поведінки під час виконання професійних завдань. Психологічна готовність, таким чином, є фундаментальною передумовою будь-якої цілеспрямованої діяльності поліцейського.

У структурі психологічної готовності до професійної діяльності традиційно виокремлюють чотири функціонально взаємопов'язані компоненти, кожен із яких виконує специфічну роль у забезпеченні ефективності діяльності:

мотиваційний компонент — охоплює сукупність мотивів, які зумовлюють вибір професії, виконання службових обов'язків і досягнення професійних цілей;

когнітивний компонент — передбачає наявність системи знань, необхідних для ефективного розв'язання завдань у межах професійної діяльності;

операціональний компонент — включає сформовані вміння та навички, що відповідають професійним вимогам і умовам виконання службових функцій;

особистісний компонент — охоплює професійно значущі індивідуально-психологічні якості, які забезпечують успішність реалізації професійної ролі.

Високий рівень розвитку цих компонентів і їх інтеграція у цілісну структуру забезпечують готовність фахівця до активної, самостійної, ініціативної та творчої діяльності. Водночас дефіцит у розвитку одного чи кількох компонентів свідчить про незавершеність процесу формування психологічної готовності та вказує на її середній або низький рівень.

Психологічна підготовка поліцейського є безперервним, тривалим процесом, який розпочинається ще на етапі первинного професійного навчання і триває протягом усієї кар'єри. Зазвичай програми підготовки розробляються науковцями, тоді як безпосередню реалізацію психологічного супроводу здійснюють практичні психологи підрозділів поліції, а також керівники, які забезпечують методичне та організаційне спрямування підготовки [8; 9; 10].

Практика засвідчує, що ефективна психологічна підготовка має здійснюватися за допомогою інтерактивних форм навчання, таких як:

тренінги,
ділові ігри,
психодрама,
мозковий штурм (брейнстормінг),
кейс-методи,
відпрацювання дій у стресових умовах (наприклад, проходження смуги перешкод).

Особливе значення має участь психологів у цільових інструктажах, які проводяться перед відправленням поліцейських у зони підвищеного ризику, наприклад:

у складі зведених загонів,
під час виконання завдань в районі проведення операції Об'єднаних сил (ООС),

при забезпеченні громадського порядку під час масових заходів.

Таким чином, системна психологічна підготовка є необхідною умовою формування стійкої професійної готовності поліцейського, яка забезпечує здатність до ефективного функціонування в умовах підвищеної складності та екстремальності.

Психологічна підготовка має передбачати набуття та вдосконалення поліцейськими як теоретичних знань, так і практичних навичок, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків. Зокрема, йдеться про опанування:

знань, що охоплюють:

психологічні особливості професійної діяльності у правоохоронній сфері;
специфіку формування та підтримки психологічної готовності і стійкості;
особливості мотиваційного забезпечення службової діяльності;
розвиток особистісних компонентів професійно-психологічної готовності;
професійно важливі якості, необхідні для ефективної діяльності поліцейського;

навичок, пов'язаних із:

формуванням стійкості до психоемоційних навантажень і дій в екстремальних умовах;

розвитком комунікативних умінь, емоційного інтелекту та лідерського потенціалу;

ефективним застосуванням психологічного впливу у професійній взаємодії;

готовністю до правомірного використання заходів фізичного впливу і засобів примусу;

управлінням конфліктами у службових ситуаціях;

розвитком навичок саморегуляції та подолання професійного стресу;

вдосконаленням операціональних складових психологічної готовності.

У процесі реалізації психологічної підготовки важливо створити умови для функціонування психотренінгових комплексів, а також організовувати тематичні тренінги з актуальних для поліцейської практики питань. Вони мають бути орієнтовані на розвиток професійних, поведінкових, комунікативних та емоційно-вольових якостей, необхідних для виконання завдань у складних службових ситуаціях.

Крім того, слід активно використовувати практико-орієнтовані методи, такі як:

- моделювання ситуацій (кейси),
- практичне відпрацювання типових завдань,
- рольові та ділові ігри,
- інтерактивні форми навчання.

Не менш важливою є інтеграція передового міжнародного досвіду, пов'язаного з ефективною психологічною підготовкою працівників поліції в інших країнах, а також впровадження сучасних психотехнологій у практику діяльності підрозділів психологічного забезпечення Національної поліції України.

Реалізація таких підходів сприятиме формуванню системної, комплексної психологічної підготовки, яка відповідатиме актуальним викликам службової діяльності та забезпечуватиме високий рівень професійної надійності поліцейських.

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз особливостей професійної діяльності працівників поліції свідчить, що характер їхньої роботи пов'язаний із постійним перебуванням в умовах підвищеного емоційного напруження та психологічної нестабільності. Щоденна необхідність підтримувати пильність, контролювати ситуацію з безпекою, взаємодіяти з колегами та громадянами формує високі

психоемоційні вимоги до особистості працівника поліції. Таке середовище значною мірою підвищує ризик розвитку професійного стресу.

За умов, коли поліцейський демонструє адаптивне реагування на стресогенні чинники, він здатен успішно виконувати покладені на нього обов'язки, що, у свою чергу, сприяє підвищенню професійної впевненості та результативності. Неадаптивні реакції, навпаки, можуть негативно впливати на якість виконання завдань, сприяти виснаженню психоемоційного ресурсу та викликати симптоми емоційного вигорання.

Психологічна готовність до професійної діяльності виступає ключовим чинником ефективного функціонування в умовах підвищеного ризику та невизначеності. Вона є стійким інтегративним утворенням особистості, що забезпечує підтримання оптимального емоційного стану, функціонування психічних процесів, здатність до саморегуляції та мобілізації внутрішніх ресурсів у складних службових ситуаціях.

Разом з тим, формування такої готовності може ускладнюватися низкою чинників, серед яких:

- пасивне ставлення до професійної діяльності;
- відсутність чіткого планування службової активності;
- невикористання набутих знань та досвіду у практичній діяльності.

У таких випадках працівник поліції демонструє низький рівень психологічної готовності, що призводить до неадекватного реагування на ситуації, помилок у прийнятті рішень і зниження загальної ефективності професійної діяльності.

Таким чином, формування й підтримання високого рівня психологічної готовності є необхідною умовою професійної надійності поліцейського, а також важливою складовою системи психологічного забезпечення в правоохоронних органах.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

2.1. Опис та характеристика емпіричного дослідження проблеми професійної готовності працівників національної поліції

Актуальність дослідження професійної готовності працівників Національної поліції зумовлена зростаючими вимогами до ефективності їх службової діяльності в умовах підвищеної соціальної напруги, зростання рівня злочинності, необхідності оперативного реагування на екстремальні ситуації та підтримання правопорядку. Професійна готовність є інтегральною характеристикою особистості, яка включає мотиваційні, когнітивні, операціональні та особистісні компоненти, що визначають успішність виконання службових обов'язків.

У сучасних умовах стає очевидною потреба в емпіричному вивченні рівня сформованості професійної готовності поліцейських, виявленні чинників, які її визначають, а також у розробці практичних рекомендацій щодо її підвищення. Проведення емпіричного дослідження дає змогу не лише кількісно оцінити рівень готовності працівників поліції до професійної діяльності, а й глибше зрозуміти взаємозв'язки між окремими її складовими та психологічними характеристиками особистості.

Опитувальник «Оцінка рівня домагань» (В. Горбачевського).

призначений для виявлення рівнів домагань випробуваного за допомогою діагностики компонентів мотиваційної структури особистості. Час на виконання завдань не лімітовано. Залежно від конкретних завдань може виконуватися з перервами. Інструкція щодо заповнення опитувальника В. Горбачевського. По завершенні одного з етапів запропонованого вам завдання (на роботі, вдома і т.д.), коли частина завдання вами вже виконана і згодом доведеться працювати над залишилася його частиною.

Готовність до ризику Г.Шуберта

Методика дозволяє оцінити ступінь готовності до ризику. Ризик визначається як дія навмання з надією на вдалий результат або як можлива небезпека, як дія, вчинена в умовах невизначеності. Висока готовність до ризику супроводжується низькою мотивацією до уникання невдач (захисту). Готовність до ризику прямо пропорційно пов'язана з числом допущених помилок.

Методика «Вивчення мотиваційного профілю особистості» Ш. Річі і П. Мартіна складається із 33 тверджень, кожне з яких має три варіанти продовження. За кожним мотиваційним чинником респонденти ортимують загальний результат. Чим більша кількість балів за одним із чинників, тим більше він значимий для вас, відповідно мала кількість балів свідчить про те, що даний чинник не надто важливий для вас.

Методика «Стратегії додання стресових ситуацій (SACS)» (Strategic Approach to Coping Scale, SACS) використовується з метою визначення основних поведінкових стратегій подолання стресових ситуацій і моделей копінг-поведінки (автор С. Хобфол, в адаптації Н. Водоп'янової і О. Старченкової).

Діагностика самооцінки» Т.Дембо-С.Рубінштейн (у модифікації А. Прихожан).

Дана методика заснована на безпосередньому оцінюванні випробовуваними ряду особистих якостей, таких як здоров'я, здібності, характер і т. д.

А також розроблено **анкету «Психологічна готовність до прийняття рішення у екстремальних ситуаціях».**

Анкета «Психологічна готовність до прийняття рішення у екстремальних ситуаціях» сприяла дослідженню ступеня готовності майбутніх прикордонників до формування психологічної готовності до прийняття рішення у екстремальних ситуаціях, що передбачає обізнаність у питанні, прагнення до пізнання та власного самовдосконалення. Анкета «Психологічна готовність до прийняття рішення у екстремальних ситуаціях» вміщувала такі запитання: 1. Чи ознайомлені ви з поняттям «Психологічна готовність»? 2. Чи ознайомлені ви з

проблемою прийняття рішення у екстремальних ситуаціях? 3. Чи сприяє вивчення дисциплін, що викладають у ВНЗ, набуттю психологічної готовності до прийняття рішення у екстремальних ситуаціях? 4. Чи вважаєте ви психологічну готовність умовою прийняття конструктивного рішення у екстремальних ситуаціях? 5. Чи впливає ваш емоційний стан на готовність до діяльності у екстремальних ситуаціях? обраховувались за такими показниками: низький рівень – низька обізнаність у проблемі психологічної готовності до ризику, питанні прийняття рішення у екстремальних ситуаціях; низьку зацікавленість у професійному становленні; небажання набувати психологічних знань. Респонденти із середнім рівнем мали нечітку обізнаність у проблемі психологічної готовності до ризику та питанні прийняття рішення у екстремальних ситуаціях; відносно прагнення розвивати психологічні знання. Високий рівень характеризувався високою обізнаністю у проблемі психологічної готовності до ризику, питанні прийняття рішення у екстремальних ситуаціях; прагненням розвивати знання у галузі психології.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження проблеми професійної готовності працівників Національної поліції

Інформацію щодо стану соціально-психологічного клімату було отримано із підрозділів Національної поліції України у м.Києві. На рисунку 2.1 бачимо результати дослідження соціально-психологічного клімату. Так, у відділі поліції №1 спостерігається помірний клімат із тенденцією до негативного. У відділі поліції №2 виявлено негативний клімат. У відділі поліції №3 виявлено позитивний клімат. У відділі поліції №4 спостерігається помірний клімат із тенденцією до негативного.

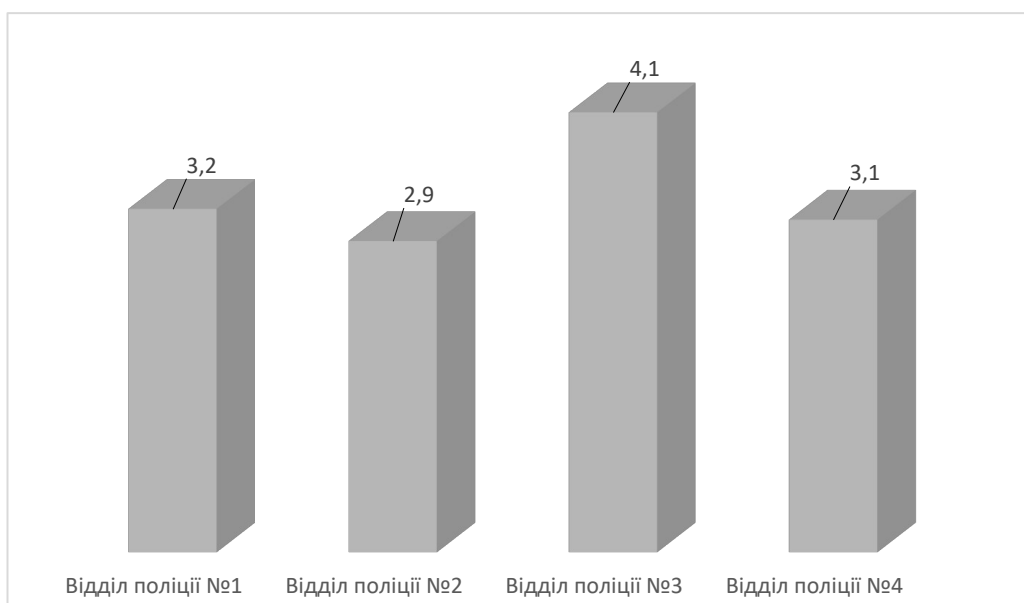

Рис. 2.1 – результати дослідження соціально-психологічного клімату

В таблиці 2.1 подано результати дослідження поведінкових стратегій подолання стресових ситуацій. Так, здебільшого досліджувані поліцейські демонструють такі моделі, як: асертивні дії, встановлення соціального контакту, агресивні дії, імпульсивні дії.

Таблиця 2.1 - результати дослідження поведінкових стратегій подолання стресових ситуацій

Стратегії	Моделі поведінки	Рівні вираженості, %		
		Високий	Середній	Низький
Активна	асертивні дії	44,9	29,8	25,3
Просоціальна	пошук соціальної підтримки	34,9	29,3	35,8
	встановлення соціального контакту	38,1	31,5	32,4
Пасивна	обережні дії	22,3	29,1	48,6
	уникнення	21,2	25,3	53,5
Пряма	імпульсивні дії	33,8	38,4	27,8
Непряма	маніпулятивні дії	28,3	33,6	38,1

Асоціальна	асоціальні дії	18,3	20,1	61,6
	агресивні дії	38,1	32,6	30,3

На рисунку 2.2 подано результати професійної вмотивованості. Як бачимо, найбільший відсоток посідають такі потреби: потреба у високій заробітній платні, потреба в хороших умовах праці, потреба ставити складні цілі і досягати їх, потреба в удосконаленні, зростанні і розвитку, потреба у затребуваності, потреба в чіткому структуруванні роботи.

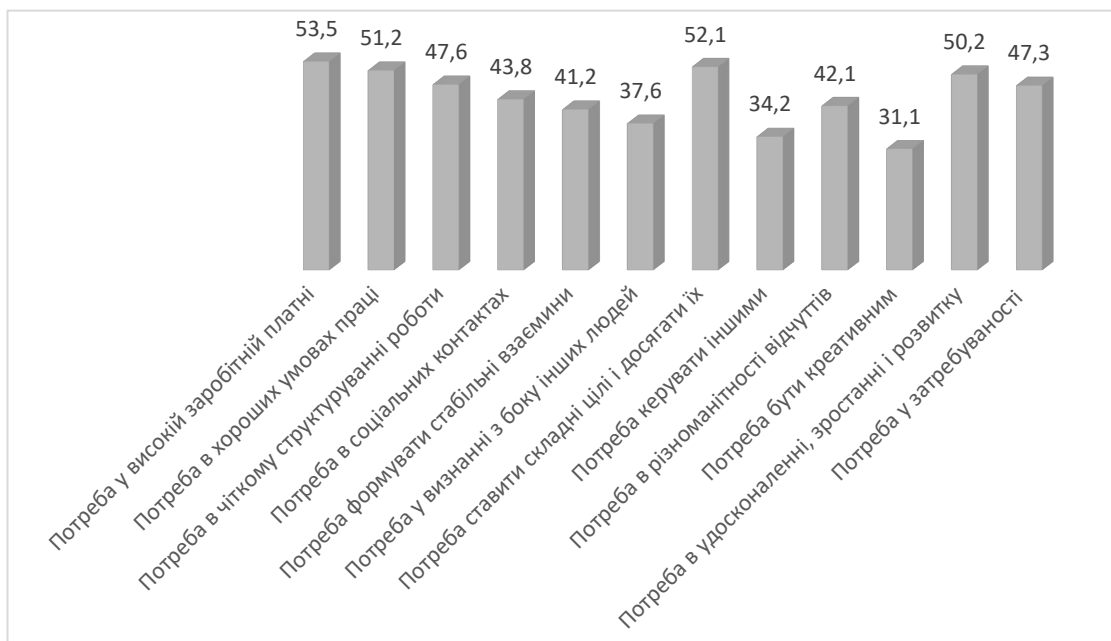

Рис.2.2 – результати професійної вмотивованості

На рисунку 2.3 подано результати готовності до прийняття рішень в особливих умовах праці, з якими часто стикаються працівники поліції. Проте, не дивлячись на умови праці високий рівень готовності демонструють 41% досліджуваних, середній 28% та низький 31% досліджуваних поліцейських.

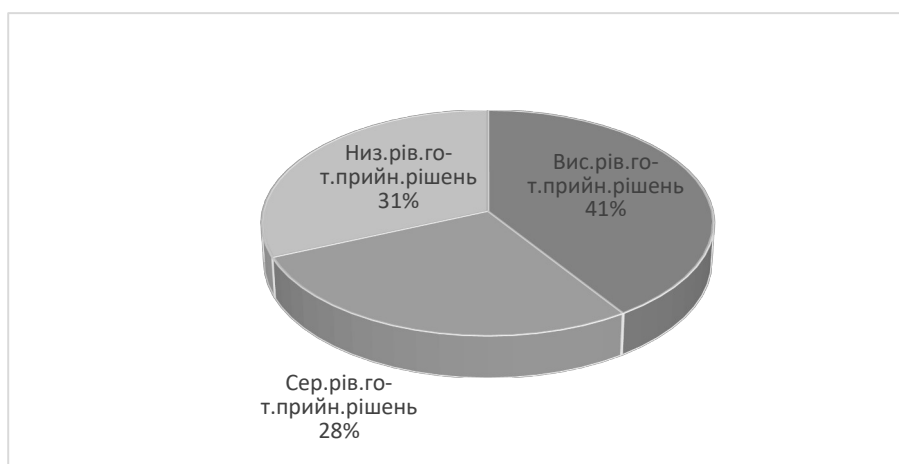

Рис. 2.3 – результати готовності до прийняття рішень в особливих умовах праці

На рисунку 2.4 подано результати дослідження самооцінки. Високий рівень самооцінки виявлено у 33% поліцейський, середній у 39% та низький у 28% респондентів.

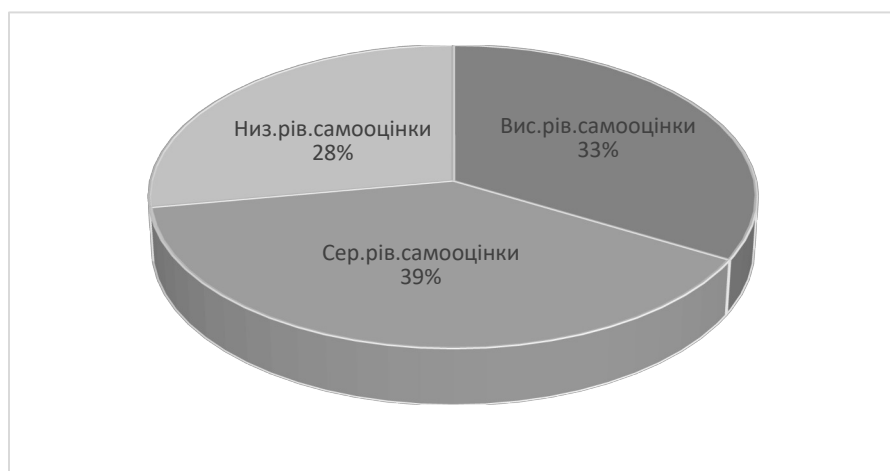

Рис. 2.4 – результати дослідження самооцінки

На рисунку 2.5 подано результати дослідження рівня домагань. Як бачимо, досліджувані працівники поліції здебільшого демонструють високий рівень домагань.

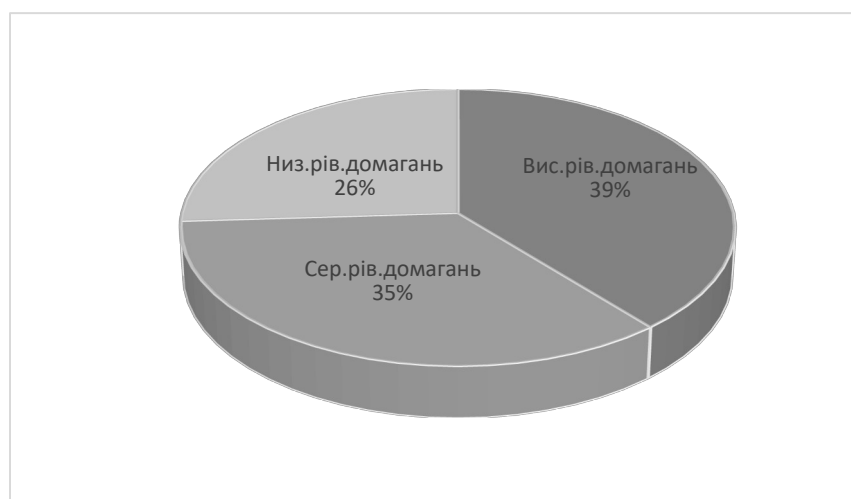

Рис. 2.5 подано результати дослідження рівня домагань

На рисунку 2.6 подано результати дослідження готовності до ризику. Як бачимо, 32% досліджуваних демонструють надто високі показники готовності до ризику. Високий рівень виявлено у 22%, середній у 24% та низький у 22% поліцейських.

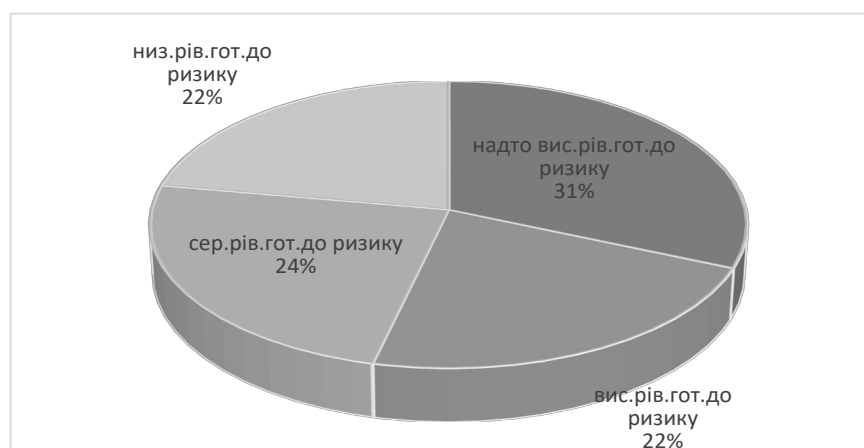

Рис. 2.6 подано результати дослідження готовності до ризику

З метою встановлення впливу соціально-психологічного клімату у підрозділах національної поліції на професійну готовність та її складові нами було використано кореляційний аналіз (Спірмена).

На рисунку 2.7 зображено кореляційну плеяду взаємовпливу позитивного соціально-психологічного клімату. Так, показник позитивного соціально-психологічного клімату демонструє кореляційні взаємозв'язки із наступними показниками: асертивні дії, встановлення соціального контакту, потреба ставити складні цілі і досягати їх, потреба у вдосконаленні, зростанні і розвитку, високий рівень готовності до прийняття рішень, високий рівень самооцінки, високий рівень готовності до ризику.

Рис. 2.7 – кореляційна плеяда взаємовпливу позитивного соціально-психологічного клімату

На рисунку 2.8 зображено кореляційну плеяду взаємовпливу негативного соціально-психологічного клімату. Так, показник негативного соціально-психологічного клімату демонструє кореляційні взаємозв'язки із наступними показниками: маніпулятивні дії, низький рівень готовності до ризику, потреба керувати іншими, низький рівень готовності до прийняття рішень, середній рівень домагань, потреба у визнанні з боку інших людей, агресивні дії.

Рис. 2.8 – кореляційна плеяда взаємовпливу негативного соціально-психологічного клімату

Як бачимо, кореляційний аналіз дозволив засвідчити що соціально-психологічний клімат має зв'язки із такими показниками: асертивні дії, встановлення соціального контакту, потреба ставити складні цілі і досягати їх, потреба у вдосконаленні, зростанні і розвитку, високий рівень готовності до прийняття рішень, низький рівень готовності до прийняття рішень, високий рівень самооцінки, високий рівень готовності до ризику, маніпулятивні дії, низький рівень готовності до ризику, потреба керувати іншими, середній рівень домагань, потреба у визнанні з боку інших людей, агресивні дії.

Висновки до другого розділу

Емпіричне дослідження дозволяє засвідчити, що у досліджуваних відділках поліції спостерігається помірний соціально-психологічний клімат із тенденцією до негативного, негативний клімат та позитивний соціально-психологічний клімат. Здебільшого досліджувані поліцейські демонструють такі

моделі поведінки у стресових ситуаціях, як: асертивні дії, встановлення соціального контакту, агресивні дії, імпульсивні дії. Найбільший відсоток серед досліджуваних посідають такі потреби: потреба у високій заробітній платні, потреба в хороших умовах праці, потреба ставити складні цілі і досягати їх, потреба в удосконаленні, зростанні і розвитку, потреба у затребуваності, потреба в чіткому структуруванні роботи. Значна частина демонструє високі показники готовності до прийняття рішень в особливих умовах праці, з якими часто стикаються працівники поліції. У досліджуваних поліцейських здебільшого високі показники самооцінки та рівня домагань. Також більша половина досліджуваних демонструють високі показники готовності до ризику.

З метою встановлення впливу соціально-психологічного клімату у підрозділах національної поліції на професійну готовність та її складові нами було використано кореляційний аналіз (Спірмена). Так, показник позитивного соціально-психологічного клімату демонструє кореляційні взаємозв'язки із наступними показниками: асертивні дії, встановлення соціального контакту, потреба ставити складні цілі і досягати їх, потреба у вдосконаленні, зростанні і розвитку, високий рівень готовності до прийняття рішень, високий рівень самооцінки, високий рівень готовності до ризику. Показник негативного соціально-психологічного клімату демонструє кореляційні взаємозв'язки із наступними показниками: маніпулятивні дії, низький рівень готовності до ризику, потреба керувати іншими, низький рівень готовності до прийняття рішень, середній рівень домагань, потреба у визнанні з боку інших людей, агресивні дії.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз підтвердив, що підготовка до майбутньої професійної діяльності є багатогранним і складним процесом, у якому важливе значення має рівень сформованості психологічної готовності. Саме вона значною мірою визначає успішність виконання професійних завдань, рівень адаптації до професійного середовища та ефективність міжособистісної взаємодії. Психологічна готовність розглядається нами як інтегративна характеристика особистості, яка включає мотиваційну спрямованість, професійні знання, вміння, навички та комплекс особистісних якостей. До її структури входять чотири ключові компоненти: особистісний, інтелектуальний (когнітивний), операційний (інструментальний) та емоційно-вольовий.

Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчили, що соціально-психологічний клімат у підрозділах поліції є важливим чинником, який впливає на рівень професійної готовності поліцейських. У деяких підрозділах спостерігається сприятлива атмосфера, тоді як інші мають ознаки напруженості та деструктивних тенденцій. Було встановлено, що працівники демонструють різні моделі поведінки у стресових умовах – від асертивної взаємодії та схильності до конструктивного соціального контакту до агресивних і імпульсивних проявів.

У ході дослідження також було виявлено ключові мотиваційні орієнтири поліцейських, серед яких: потреба у гідному рівні оплати праці, бажання досягати складних цілей, прагнення до професійного саморозвитку, потреба в структурованості робочого процесу. Значна частина опитаних виявила також високу готовність до прийняття ризику.

Застосування кореляційного аналізу дозволило виявити, що позитивний соціально-психологічний клімат тісно пов'язаний із такими характеристиками, як асертивність, орієнтація на розвиток, внутрішня мотивація, здатність до прийняття рішень, позитивне самосприйняття та ризикованість. Натомість негативний клімат асоціюється з маніпулятивною поведінкою, низьким рівнем

ризикованості, прагненням до контролю над іншими, нестійкою самооцінкою тощо.

Проведене дослідження окреслює лише окремі аспекти проблеми психологічної готовності поліцейських до професійної діяльності. Перспективними напрямками подальших досліджень є глибший аналіз компонентної структури психологічної готовності, вивчення зовнішніх і внутрішніх чинників її формування, а також встановлення впливу різних типів готовності на адаптаційні процеси й успішність службової діяльності в реальних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімов О. Аналіз проблем психологічної готовності до професійної діяльності на державній службі в умовах європейської інтеграції. Збірник наукових праць «Ефективність державного управління», 2014. Вип.38, С.38-48.
2. Алещенко В. І. &Юркова О. І. Кількісний та якісний аналіз стану психологічної готовності військовослужбовців танкових підрозділів до виконання бойових завдань. Вісник Національного університету оборони України. Київ, НУОУ. 2022, Випуск 4 (68), с. 5-15.
3. Баклицька О.П., Баклицький І.О., Сірко Р.І., Слободяник В.І. Психодіагностика. Психологічний практикум навч. %посібн. / Баклицька О.П., Баклицький І.О., Сірко Р.І., Слободяник В.І. – Львів : СПОЛОМ, 2015. – 464 с. : іл., табл.
4. Бардин Н., Жидецький Ю., Когут Я., Пряхіна Н., Ясінський В. Стрес та стресостійкість в діяльності працівників правоохоронних органів: Навчально-методичний посібник. – Львів, 2020. С. 119.
5. Барко В. І., Остапович В. П., Барко В. В. Критерії оцінювання психологічної готовності поліцейського менеджера до управлінської діяльності матеріали ІІ Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 31 січня 2018 р.). № 39. 2018. С. 128 – 131.
6. Берегова Н.П. Формування професійної готовності майбутніх психологів до роботи з проблемними клієнтами: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н.П. Берегова; Національна академія ДПСУ ім. Б. Хмельницького. - Хмельницький, 2009. 217с.
7. Бондаренко В. В. Модель психологічної готовності працівника підрозділу патрульної поліції до службової діяльності. Юридична психологія. 2017. № 2. С. 87-98.
8. Бондаренко В. В. Професійна підготовка працівників патрульної поліції : зміст і перспективні напрями : монографія. Київ, 2018. 524 с.

9. Бондаренко В. В. Формування психологічної готовності працівників патрульної поліції до застосування поліцейських заходів примусу. Юридична психологія. 2018. № 1 (22). С. 86 – 97.
10. Бондаренко В. В., Русанівський С.В., Шумко Я.В. Використання навчально-рольових ігор під час опанування майбутніми правоохоронцями практичних дисциплін. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Харків, 25 берез. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 9-12.
11. Бондаренко В.В., Худякова Н. Ю., Давигора Ю. І., Русанівський С. В. Формування професійних умінь і навичок у майбутніх правоохоронців під час фахової підготовки. Освіта та розвиток обдарованої особистості. № 4. 2020. С. 37-44.
12. Ваврик Л. В. Психологічні передумови успішної діяльності правоохоронців в екстремальних умовах. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. Вип. 14 (1). С. 33-41.
13. Галич М. Ю. Особливості впливу умов професійної діяльності поліцейських на емоційну сферу особистості. Юридична психологія. Психологічне забезпечення правоохоронної діяльності. № 2 (29).2021. С. 44 – 52.
14. Давигора Ю. І, Бондаренко В. В., Решко С. М., Русанівський С. В. Тактика дій працівників правоохоронних органів під час вогневого контакту із суспільно небезпечними особами в умовах населених пунктів. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. праць матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 29 трав. 2020 р.). Харків, 2020. С. 139-143.
15. Зарицька В.В. Емоційний інтелект як складова готовності особистості до професійної діяльності. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. - Психологія. - Вип. 49. - Х.: ХНПУ, 2014. - С. 42-51.
16. Кокун О. М. & Мороз В. М. & Пішко І.О. & Лозінська Н.С. (2021) Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби

за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження : метод. посіб. Київ, 7БЦ. 170 с.

17. Колесніченко О. С. & Мацегора Я. В. & Воробйова В. І. (2016) Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації: монографія. Харків : Національна акад. НГУ,. 335 с.

18. Мась Н. М. & Сафін О. Д. Вплив соціально-психологічних характеристик особистості військовослужбовця на його уявлення про ризик і психологічну готовність до нього. Вісник КНУ. Серія: Військово-спеціальні науки. 2022, №2(50). С. 50-53.

19. Методичні рекомендації для написання курсової роботи з дисципліни «Психодіагностика» за спеціальністю 053 «Психологія» / укл. Яремко Р. Я., Коваль І. С.; Львівський державний університет безпеки життєдіяльності ДСНС України. Львів: ЛДУ БЖД, 2023. 40 с.

20. Методичні рекомендації для написання курсової роботи з дисципліни «Експериментальна психологія» за спеціальністю 053 «Психологія» (практична психологія) / укл. Коваль І. С., Яремко Р. Я.; Львівський державний університет безпеки життєдіяльності ДСНС України. Львів: ЛДУ БЖД, 2023. 40с.

21. Методичні рекомендації для проведення соціально-психологічних тренінгів за спеціальністю 053 «Психологія» / укл. Коваль І. С., Яремко Р. Я.; Львівський державний університет безпеки життєдіяльності ДСНС України. Львів: ЛДУ БЖД, 2023. 43 с.

22. Особливості надання психологічної допомоги учасникам АТО: посібник / Остапович В.П., Кирієнко Л.А., Котляр Ю.В., Барко В.В.; за ред. В.О. Криволапчука. – К.: ДНДІ МВС України, 2017. – 163с.

23. Пліско В. І., Бондаренко В. В. Структурно-функціональна модель професійної готовності працівника патрульної поліції. Психологічне забезпечення правоохоронної діяльності. № 2 (23). 2018. С. 97 – 111.

24. Профілактика професійної деформації працівників органів внутрішніх справ : навч.-метод. посіб. / В.О. Криволапчук, С.В. Кушнар'ов, В.Р. Слівінський – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2014. 68 с.
25. Психологічна та фізична готовність особистості до дій в екстремальних ситуаціях : практичний посібник / В.П. Остапович, В.Г.Бабенко, Л.А. Кирієнко // за ред. В.О. Криволапчука. – К. : ДНДІ МВС України, 2016. – 84 с.
26. Психологічні детермінанти формування правосвідомості працівника поліції в сучасних умовах. Автореферат дисертації. Юридична психологія. Кудерміна О.І., Юрченко-Шеховцова Т. І. 2020. С. 21.
27. Пустовойт, А. А. Соціально-психологічні аспекти роботи поліцейських. Національна поліція Донеччини: проблеми становлення та стратегія розвитку – 2016 : Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 21 жовтня 2016 р.) : тези доповідей / ДВНЗ «ПДТУ», Головне упр. Нац. поліції в Донецькій області, Донецькій юридичний ін-т. Маріуполь. 2016. С. 116–119.
28. Тімченко О. В., Барко В. В. Шляхи формування психологічної готовності до професійної діяльності у персоналі національної поліції України. Вісник Національного університету оборони України. Питання психології. № 3 (56). 2020. С. 112 – 119.
29. Яворська Г. Х., Рудницький В. Є. Професійна готовність до дій в нетипових ситуаціях у працівників особового складу спеціального підрозділу ОВС України. Наука і освіта. 2013. № 1-2. С. 241-244.
30. Aldwin, C. M. Stress, coping, and development, Second Edition: An Integrative Perspective / C. M. Aldwin. – New York: Guilford, 2007. – 432p.
31. Green C, Bavelier D. Learning, attentional control, and action video games. Curr Biol. 2012;22(6):197–206.
32. Greenfield PM. Technology and Informal Education: What Is Taught, What Is Learned. Science. 2009;323(2):69–71.
33. Hanin YL. Performance affects in top sports. IX European Congress on sport psychology. Brussels; 1995. p. 254–261.

34. Himrrelstein D, Lim Y & Shapiro J. An exploration of mental skills among competitive League of Legend players. *International Journal of Gaming and Computer-Mediated Simulation*. 2017;9(2):1–21.
35. Maddi, S. Hardiness training for high risk undergraduates / S.Maddi, D.M.Khoshaba, K. Jensen, E. Carter, J. L. Lu, R. H. Harvey // *NACADA Journal*. 2002. No 22. P. 45-55
36. *OHara J.* Computerization of nuclear power plant emergency operating procedures / J. Higgins, W. Stubler. – NY: Brookhaven National Laboratory Upton. – 2000. – P. 350-364.
37. *Park J.* The operators' non-compliance behavior to conduct emergency operating procedures – comparing with the complexity of the procedural steps / *J. Park*, W. Jung // *Journal of the Korean Nuclear Society*. – 2003. – Vol. 35, № 5. – P. 412-425.
38. *Rouse W.* Analysis and classification of human error / W. Rouse, S. Rouse // *IEEE Transactions on Systems. Man &Cybernetics*. – 1983. – Vol.13 (4). – P.539-549.